

savjetnik i privremeni voditelj (111–140) i *Ministar unutarnjih poslova* (141–151), opisana su njegova nastojanja da obnovi ustav i narodno predstavničko tijelo po uzoru na temelje Listopadske diplome iz 1860. god. i Veljački patent iz 1861., zatim da riješi pitanje službenog jezika i očuvanja njemačke manjine te osmisli rješenje za opstanak Češke i Galicije u sastavu Monarhije.

Na kraju je važno naglasiti da je vrijednost tog izdanja i u činjenici da je riječ o prvom primjeru objavljivanja autobiografskog teksta nekog dalmatinskoga namjesnika u području hrvatske historiografije. Knjiga je interesantna i zbog toga što služba Erazma Handela kao dalmatinskog namjesnika i prve civilne osobe na toj dužnosti pokazuje koji su bili interesi tzv. druge austrijske uprave u Dalmaciji od 1814. do 1918. godine.

Božena Glavan

Guy Bedouelle, *Povijest Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2004., 291 str.

Već na samom početku knjige koju ovdje predstavljamo autor Guy Bedouelle naglašava da je njezin cilj odgovoriti na pitanje “što je zapravo povijest Crkve”. U tom smislu Bedouelle ističe da u djelu nastoji pokazati raznolikost historiografskih pristupa toj temi, pa u tu svrhu razmatra različita metodološka načela koja se primjenjuju u istraživanju crkvene povijesti i iznosi povijesni pregled razvoja te znanstvene discipline. Već u uvodu autor ističe da je *povijest Crkve*, iako po mnogočemu bliska, u osnovi drukčija od *svjetovne povijesti*. Nadalje, kao što je *svjetovna povijest* imala svoj dugotrajan povijesni razvoj i postupno usavršavala svoju metodologiju, svoj je dugotrajan povijesni razvoj prošla i *povijest Crkve*.

S obzirom na metodološki pristup, jedno od ključnih pitanja koje autor postavlja jest ono o prvenstvu teološkog ili historijskog pristupa u proučavanju povijesti Crkve, a odgovor nalazi u dopunjavanju tih dvaju pristupa, koje smatra komplementarnima. Prema njegovu mišljenju, potrebno je imati na umu povijesni realitet na kojemu izrasta kršćanstvo, ali istodobno promatrati prošlost kao dio Božjeg plana Otkupljenja.

Knjiga je podijeljena u tri velike cjeline i sadržava ukupno šesnaest poglavlja. Prva cjelina posvećena je promatranju povijesti Crkve s teoloških pozicija. Druga cjelina, kako ističe autor, “ima više metodološki ili epistemološki karakter”, razmatra Crkvu u njezinu povijesnom kontekstu, promatrajući ju kroz dinamičan odnos s civilizacijama s kojima nastoji pronaći suživot tijekom dva tisućljeća postojanja. Treća cjelina, koja je više informativna nego interpretacijska, posvećena je istočnim i protestantskim crkvama jer, kako naglašava autor, “danas je na poseban način potrebno barem minimalno povijesno poznavanje drugih kršćanskih konfesija.”

Prva cjelina podijeljena je na dva poglavlja. U prvom poglavlju (str. 7-15), naslovljenom *Kršćansko vrijeme*, Bedouelle razmatra polazišta teološkog pristupa u proučavanju povijesti Crkve. Pri tome polazi od temeljne pretpostavke da vrijeme ljudske povijesti odgovara biblijskoj povijesti spasenja, povijest čovječanstva je vremenski i prostorni okvir unutar kojega se zbiva Božji plan. Riječ je, dakle, o tome da povjesničar Crkve u povijesni tijek civilizacija uključuje teološki pristup kao način gledanja na taj tijek. Na koncu toga poglavlja razmatra problematičnost sintagme o “napretku povijesti”, koju je uvelo prosvjetiteljstvo,

smatrajući neprikladnim promatrati povijest čovječanstva kao pravocrtnu uzlaznu liniju koja vodi određenom cilju. Radije govori o razvoju (*involuciji*) nego o napretku. Govoreći pak o "smislu ljudske povijesti", smatra da ju treba postaviti u perspektivu vjernika te ju potražiti u očekivanju Kristova povratka. Prema Bedouellu, povjesničar crkvene povijesti ne isključuje uobičajenu historiografsku znanstvenu metodologiju, ali ju kombinira sa svjesnim prihvaćanjem kršćanskog nauka. Biti povjesničar Crkve znači ujedno prihvaćati temeljna načela kršćanskog nauka. U drugom poglavlju, naslovljenom *Povijest Crkve kao znanstvena disciplina* (17-36), autor se osvrće na znanstvenu metodologiju kojom bi se mogao koristiti povjesničar Crkve, izdvajajući pritom tri temeljna metodološka pristupa koje označuje kao *historiografiju*, *povijest mentaliteta* i *povijest na drugu potenciju*. Navodi niz autora i djela važnih za razvoj povijesti Crkve, počevši od Euzebija Cezarejskog (IV. st.), preko djela srednjovjekovnih, humanističkih, ranonovovjekovnih pisaca, bolandista, pa sve do suvremenih istraživača povijesti Crkve. Pritom posebice prati izrastanje kritičkog pristupa u proučavanju povijesnih izvora važnih za proučavanje povijesti Crkve. Bedouelle smatra za povjesničara Crkve posebice korisnim područje "nove povijesti" zato što je usmjerila pozornost tradicionalne historiografije, okupirane velikim ljudima i velikim događajima, na proučavanje društvene, gospodarske, demografske i religijske povijesti. Zahvaljujući doprinosu *povijesti mentaliteta*, otvorena su za povjesničara Crkve potpuno nova područja istraživanja; ona je, među ostalim, pridonijela proučavanju djetinjstva i odgoja u prošlosti, spolnog morala, etike gospodarstva, svakodnevnog života te pučke pobožnosti. *Povijest na drugu potenciju*, kako ju Bedouelle naziva, bavi se povijesnim izvorima, jednako pisanim kao i vizualnim, u njihovoj povijesnoj sudbini, na putu od originalnog djela prema prijepisu, kopiji i imitaciji. U ovom je slučaju glavni povijesni izvor sama *Biblija* (*Sveto pismo*), koja se nalazi u "središtu povijesti Crkve". No i drugi religijski tekstovi (pričanja o čudesima, legende, propovijedi) i religijski slikovni prizori podložni su istraživanju njihove povijesne mijene.

Drugu cjelinu knjige, koja se proteže od trećeg do trinaestog poglavlja (37-189), Bedouelle je posvetio povijesti Crkve i njezinu odnosu prema različitim civilizacijama. Pritom je, u nastojanju da objasni pokretačku silu povijesnog razvoja, primijenio načelo izazova, posuđeno od engleskog povjesničara A. Toynbeeja (XIX./XX. st.), koji se bavio usponom i padom civilizacija. No, Bedouelle je načelo izazova prilagodio povijesti Crkve, sagledavajući njezinu povijest ne kroz uspone i padove već kroz stalno nastojanje da se postigne suživot Crkve i pojedinih civilizacija. Upravo je to nastojanje bilo pokretačem unutrašnjeg razvoja povijesti Crkve; brojni su konflikti poslužili kao izazov i pokretač unutrašnjeg razvoja Crkve. Pritom se suživot Crkve i civilizacija zbivao s više ili manje uspjeha, a često je taj odnos bio konfliktan. Povijesni hod odnosa Crkve i društava, Bedouelle započinje s razdobljem Rimskoga Carstva (Treće poglavlje: *Crkva i izazov univerzalnosti: između židovstva, helenizma i poganstva*, 37-52), dakle s vremenom postupnog afirmiranja kršćanstva i njegova uzdizanja do vodeće religije na tadašnjemu europskom prostoru. Autor pritom govori o naporu "integracije" kršćanstva, koje slikovito predočuje prizorom Krista iz Kalikstovih katakombi u Rimu, u kojemu je ikonografski prikaz Orfeja i Dobroga pastira (44). Nakon razdoblja progona kršćana i konačnog prihvaćanja Crkve u IV. st. uslijedilo je razdoblje postizanja univerzalnosti katoličke vjere, institucionalnog učvršćenja Crkve i niza koncila. *Crkva i iza-*

zov *barbarâ* naslov je četvrtog poglavlja (53-59) u kojemu je riječ o burnom razdoblju što je uslijedilo nakon rušenja Zapadnoga Rimskog Carstva. Autor prati načine prilagodbe Crkve novim okolnostima, a silnice vremena predočuje Teodorikovim mauzolejem (57) iz V/VI. st. u Ravenni. Poglavlje zaključuje tvrdnjom o postizanju suživota novostvorenih država i Crkve, koja je pomogla učvršćenju svjetovne vlasti (59). Peto poglavlje naslovljeno *Crkva i izazov feudalnosti* (61-71) te šesto poglavlje naslovljeno *Crkva i izazov laičke misli: između teokracije i neocezarizma* (73-87) bave se poviješću Crkve u srednjem vijeku, a sedmo poglavlje naslovljeno *Crkva i izazov renesanse* (87-101) bavi se odgovorima koje je kultura Crkve pružila na brojne promjene što ih je iznjedrila kultura renesanse. Dok se u mnogim područjima Crkva predstavila kao nosilac te kulture, prvenstveno kao nosilac bogatstva i stoga izdašan mecena koji je bio pokrovitelj umjetničkog stvaralaštva toga doba, ujedno je bila suočena s mnogim izazovima. Neki od njih, kao što su primjerice humanističko ugledanje na antičke uzore, društveni potresi (G. Savonarola), izazovi novih tehnika (razvoj tiskarstva) i otkriće prekoceanskih zemalja, stavili su na kušnju kreativne odgovore Crkve i iznjedrili rješenja koja su za duže vrijeme odredila njezin razvoj. Odgovor Crkve bio je na razini teološke misli, njezina institucionalnog preustroja (Tridentski koncil), ali i na razini humanističke misli (Erazmo Roterdamski, Thomas More). U osmom poglavlju naslovljenom *Crkva i izazov reformâ* (101-113) autor objašnjava da je proces koji je doveo do protestantskih reformâ (*Lutherov izazov*, *Calvinov izazov*) s jedne strane, i katoličke protureformacije s druge strane, započeo jedno stoljeće prije. Humanistička misao, koja se raširila diljem Europe, imala je, dakako, uporišta u izmijenjenim društvenim i političkim okolnostima koje su također, u pojedinim dijelovima Europe, dale podlogu za prihvaćanje protestantske reforme. *Crkva i izazov apsolutizma* naslov je devetog poglavlja knjige (115-127), koje se bavi razdobljem XVII.-XVIII. stoljeća, dakle vremenom kad su se na europskom prostoru oblikovale apsolutne monarhije. To je razdoblje začeto Augsburškim mirom (1555.), ali je stvarno započelo nakon završetka Tridesetogodišnjeg rata (1618.-48.) i potpisivanjem Vestfalskih ugovora (1648.-49.), kad su definitivno bile određene konfesionalne granice u Europi te učvršćene monarhijske države. No, kako Bedouelle pojašnjava, apsolutizam nije zavladao samo oblicima državne vlasti već i na području gospodarstva, te jednako na području svjetovne i teološke misli. U desetom poglavlju naslovljenom *Crkva i izazov prosvjetiteljstva* (129-140) autor razmatra problem prilagodbe Crkve izazovu prosvjetiteljstva, a koja se zbivala na intelektualnom polju. No, razmišlja Bedouelle, u Crkvi “nije bilo pravog odgovora izazovu prosvjetiteljstva koji je, čini se, iznenadio Crkvu u stanju slabosti” (137). To je urodilo prilagodbom katoličkog prosvjetiteljstva pojedinim nacionalnim državama: u Njemačkoj je urodila *febronijalizmom* a u Habsburškoj Monarhiji *jozefinizmom*. U konačnici je to razdoblje našlo izraz u Francuskoj revoluciji (1789.), koja je “u svome polazištu bila antireligiozna” (138). Odgovor na pitanje kako se Crkva prilagodila razdoblju revolucija u XIX. st. Bedouelle daje u jedanaestom poglavlju – *Crkva i izazov revolucija* (141-150). Bilo je to razdoblje kad je Crkva morala tražiti odgovore jednako na političke revolucije, nacionalne revolucije, intelektualne revolucije, industrijske revolucije te geografske revolucije. Dvanaesto poglavlje naslovljeno *Crkva i izazov ideologija* (151-168) bavi se razdobljem od konca XIX. i prve polovine XX. stoljeća, razdobljem kada su dominirale brojne ideologije (među kojima i marksizam) u borbi protiv koji se Crkva “našla u slabijem položaju te u izolaciji”. Bilo je to doba teških kušnji za

Crkvu i njezinu sposobnost prilagodbe te vrijeme Drugoga vatikanskog koncila. Opsežno trinaesto poglavlje posvećeno je *Crkvi i izazovu kultura* (169-189), u kojima se prate oblici prilagodbe Crkve na izvan europskim prostorima.

Posljednja, treća cjelina knjige koja obuhvaća četrnaesto i petnaesto poglavlje (191-256), razmatra problematiku nekatoličkih kršćanskih crkava, ponajprije pravoslavlja i protestantizma. Tako u četrnaestom poglavlju autor iznosi pregled *Istočnih Crkvi* (191-217), posebice pravoslavnih, ali i katoličkih (npr. maroniti, melkiti, katolički kopti, kaldejci i dr.), a u petnaestom poglavlju pod naslovom *Protestantizmi* (219-256) daje povijesni pregled razvitka tog dijela kršćanstva (luterana, kalvinista, anglikanaca i drugih manjih protestantskih skupina) od nastanka u XVI. st. do suvremenosti.

Posljednje, šesnaesto poglavlje knjige zapravo je neka vrsta zaključka u kojemu autor pokušava odgovoriti na pitanje *Je li moguće teološki dešifrirati povijest Crkve?* (257-266). Bedouelle iznosi mišljenje da "teologijska i simbolička perspektiva čini se pokazuju kako svijet, dakako, stari, ali se Crkva pomlađuje" te dodaje da nas ta perspektiva "obvezuje da uz značajku znanstvenosti zadržimo i onu koja se odnosi na promatranje otajstva" (266). Stoga, zaključuje Bedouelle, "molitva povjesničara sastojat će se, dakle, u tome da moli za točnost i oštroumnost ništa manje nego za slutnju otajstva i kršćanskog paradoksa, razlikujući pristupe, ali ujedinjujući ih u jednom jedinom vjerničkom pogledu" (266).

Na kraju knjige nalaze se prilozi, odnosno bibliografija korištene literature i izvora te kazalo osobnih imena. Iz navedenog je razvidno da se radi o knjizi koja je ponajprije udžbeničkoga karaktera i namijenjena je studentima povijesti Crkve na katoličkim sveučilištima. Njezino objelodanjanje u Hrvatskoj zacijelo je važan znanstveni događaj s obzirom na činjenicu da već duže vrijeme nije tiskano djelo u kojemu je na sažet i studentima razumljiv način izložena tisućljetna povijest Crkve. Uz činjenicu da je Bedouelle nastojao iznijeti sažeti pregled dva tisućljeća duge povijesti kršćanstva, a posebice Crkve kao njegova institucionalnog tijela, istodobno je predložio i jedan prilično karakterističan pristup proučavanju Crkve, ali i općenito kršćanstva. To je naglasio ističući da povjesničar Crkve i sam mora prihvaćati temeljna načela kršćanstva te promatrati prošla zbivanja kao dio Božjeg plana Otkupljenja. No, pritom Bedouelle ne poriče veliku važnost "svjetovne" historiografije (osobito ističe doprinos povjesničara francuske medievističke škole prve polovine XX. stoljeća) koja je svojim metodološkim inovacijama znatno pridonijela proučavanju povijesti Crkve.

Meri Kunčić

Mirela Slukan Altić, *Povijesna geografija Kosova*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2006., 159 str.

Područje Kosova stoljećima se nalazilo na razmeđi različitih utjecaja te je kroz vjekove bilo poprištem brojnih bitaka, mjestom doticaja ili prolaza crta razgraničenja. Interesi Osmanskoga Carstva, Habsburške Monarhije, Ugarske, Mletačke Republike i Srbije, koji se stoljećima isprepleću na širem području Balkana, stavili su Kosovo u središte pozornosti određivši ga kao jedan od ključnih geostrateških prostora Balkanskoga poluotoka. Za razumijevanje kosovske krize u suvremeno doba nužno je poznavanje prošlosti toga prostora,

